

адміністративної діяльності як саморефлексії, яка базується на високому рівні свідомості і самосвідомості, що в цілому виходить на критичне управління, в основі якого суб'єкт-суб'єктне управління, ефективні зворотні зв'язки, критично мислячий суб'єкт управління, гуманістичні основи управління як єдиного соціального і культурного механізму.

Ключові слова: саморефлексія, самоаналіз, самосвідомість, адміністративна діяльність, гуманістичні основи управління, управління як єдиний соціальний і культурний механізм, керівник.

* * *

УДК 159.923.2:141.32

Стояно О. О.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
соціології, філософії і права, Одеська національна
академія харчових технологій (Україна, Одеса),
ox26@km.ua

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Самоідентифікація – це формування уявлення людини про саму себе як про самототожну, цілісну і унікальну особистість, яка включена у систему соціальних відносин і культури. У процесі самоідентифікації людина відповідає на питання «хто Я?». Одним з питань, яке хвилює екзистенціальну філософію – сенс людського життя, його «Я», тому метою статті є історико-філософський аналіз феномена самоідентифікації особистості у світлі робіт яскравих представників релігійної (С. К'єркегор) та атеїстичної (Ж.-П. Сартр) екзистенціальної філософії.

Не дивлячись на різні шляхи (релігійний та атеїстичний) екзистенціалізм стверджує, що кожен мить свого існування «Я» людини знаходиться у становленні, тобто воно щось, те що повинно стати. Людина знаходиться у постійному русі, вона – творець, творець самої себе. Головне, до чого вона повинна прагнути, це щирість перед самою собою, постійно озиратися на пройдений шлях, завжди готова переглянути свої погляди і дії, щоб зберегти вірність самій собі.

Ключові слова: самоідентифікація, «Я», екзистенціалізм, екзистенція, Ж.-П. Сартр, С. К'єркегор.

Проблема самоідентифікації стала предметом досліджень задовго до появи цього терміна у сучасній психології, соціології, соціальної філософії та інших соціально-гуманітарних науках. Самоідентифікація – це формування уявлення людини про саму себе як про самототожну, цілісну і унікальну особистість, яка включена у систему соціальних відносин і культури. Результатом цього процесу є самоідентичність. У процесі самоідентифікації людина відповідає на питання «хто Я?». Це та аналогічні питання хвилювали ще древніх мислителів. Безпосередня причина сьогоднішнього звернення до проблеми самоідентифікації особистості значною мірою «зумовлена соціокультурним контекстом сучасності. З одного боку, йдеться про вплив тенденцій глобалізації на розмивання традиційних засад життя, з іншого – про зростання потреби у особистісному чиннику, виявленні його активного творчого, у тому числі соціального, потенціалу. В епоху втрати самоідентичності, невпевненості у майбутньому, людина перебуває у пошуку духовних засад, які б допомогли їй подолати відчуття перманентності кризового стану сучасного суспільства. З огляду на ці загальні соціокультурні процеси, які не оминули і український інтелектуальний простір, набуває особливий ваги історико-філософська тематика, пов'язана з осмисленням духовних орієнтирів у житті людини» [4, с. 3]. З цієї позиції вельми актуальними бачаться дослідження спадщини екзистенціальної філософії, яка займається питаннями суто індивідуально-людського буття, шукає «підстави» людини як особистості. Заслугою екзистенціальної філософії, за правом, можна вважати те, що саме вона вказала і розкрила багатогранність

і складність морального світу людини, і реальне її багатство. Одним з питань, яке хвилює екзистенціалістів є «більшою мірою сенс або мета людського життя, ніж наукові або метафізичні істини, навіть якщо вони стосуються людини. Внутрішній, або «суб'єктивний», досвід вважається більш важливим, ніж «об'єктивна істина»» [7].

Підкреслюючи актуальність даної проблематики можна згадати слова О. Ф. Больнова, який стверджував, що «екзистенціалізм прагне відповісти на дійсно гострі, пекучі питання сучасності. Загальна духовна криза нашого часу знайшла у ньому своє вираження. Якщо ми хочемо чесно поглянути у обличчя цієї кризи, тоді рішуче немає шляху, що веде повз екзистенціалізму... невирішені питання ще більш різко обрушуються на нас, якщо ми вже сьогодні з повною ясністю не усвідомлюємо проблематику екзистенціалізму і тим самим шляхи подолання кризи» [1].

У даний час існує значна кількість робіт, присвячених психологічному, філософському, соціологічному та культурологічному аналізу кризи ідентичності та проблемам самоідентифікації. Поняття «самоідентифікація» у останні десятиліття міцно увійшло до науково-дослідного лексикону та стало популярним не тільки у науці, але і у повсякденному житті, практично витіснивши такі поняття як «самовизначення» і «самосвідомість» у зв'язку з проявами криз ідентичності та самоідентичності людини. Цим проблемам присвячені роботи Е. Еріксона, Ж. Лакана, Е. Гідденса, П. Рікера, І. Гофмана та ін. Сучасні дослідження процесів самоідентифікації особистості та криз ідентичності стосуються різних аспектів цих феноменів і відображені у роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників таких як М. Кастельс, Р. Брубейкер, В. О. Ядов, О. Ю. Шеманов, М. В. Заковоротна, М. А. Шульга, С. О. Макєєв, О. В. Швачко, Т. З. Воропай, А. В. Худенко, В. І. Палагута та ін.

Погляди теоретиків екзистенціального напрямку у філософії, центром якої є проблема людини, людського існування, стали предметом дослідження багатьох фахівців, що знайшло своє глибоке тлумачення у роботах російських і українських філософів й істориків філософії таких як С. І. Веліковський, П. П. Гайдено, Б. Т. Григорян, Ю. М. Давидов, К. М. Долгов, О. Л. Доброхотов, М. А. Кіссель, І. Бичко, Н. Хамітов, А. Герасимчук, Л. Губерський, П. Саух, А. Конверський, В. Табачковський, О. Хома, К. Райда, В. Ярошевець та ін.

Метою цього дослідження є аналіз феномена самоідентифікації особистості у світлі робіт яскравих представників екзистенціальної філософії. Творчість цих мислителів настільки різноманітна, неповторна і суперечлива, що не може бути зведене до одного якого-небудь напрямку. Тому вихідним етапом історико-філософського аналізу проблеми самоідентифікації у екзистенціальної філософії був обраний компаративістський підхід, який дозволяє зіставити різні погляди на проблему самоідентифікації релігійного (С. К'єркегор) та атеїстичного (Ж.-П. Сартр) екзистенціалізму.

Термін «екзистенція» (лат. існування) сходить до середньовічної онтології. Філософське тлумачення цієї категорії використовувалося у зв'язці з категорією «сутність». Зміною і розвитком змісту цього поняття ми зобов'язані творчості датського теолога і філософа

Сьорена К'єркегора. Він був першим, хто вжив поняття «існування» виключно за відношенням до людського буття. Таким чином, у відомому сенсі він обмежив застосування цього терміна, поклавши традицію його використання тільки по відношенню до буття людини. Екзистенція у вченні С. К'єркегора є гранично універсальною формулою людського взагалі, вона фіксує лише суб'єктивну даність або відкритість людині її власного існування і може бути інтерпретована як самототожність. Всі інші категорії, що зустрічаються у вченні данського філософа, є «негативними» станами людини – відчай, тривога, страх. Вони були необхідні для того, щоб розшифрувати, прояснити сенс поняття «екзистенція».

С. К'єркегор проінтерпретував екзистенцію як діалектику «духовного – бездуховного» існування у сприйнятті, оцінюванні і усвідомленні індивідом власного призначення, своєї ролі і покликання індивіда бути, передусім, духовною істотою. Під екзистенцією філософ розуміє індивідуальне людське існування, що характеризується такими станами як свобода, можливість вибору, страх та відчай, що набувають онтологічного змісту [9, с. 8].

Глибинні аспекти буття людини, питання її самоідентифікації та самоздійснення на основі духовного самовизначення належать до провідних у творчості С. К'єркегора. У контексті не тільки загальнокультурних процесів, але й безпосередніх життєвих проблем окремих індивідів, філософська концепція К'єркегора постає як формотворча парадигма виходу людини до автентичних джерел своєї природи, до формуючих потенцій духовного світу у екзистенційному єднанні з Богом [4, с. 3].

У «Хвороби до смерті» С. К'єркегор метафорично порівнює наше життя з життям у багатоповерховому будинку. Більшість людей займає підвал і нижні поверхи, тобто живуть керуючись тільки гедоністичними принципами у невіданні своєї самості, свого істинного «Я». Їх життєвий сенс зводиться до задоволення якомога більшого числа своїх бажань. Але задоволення минулі, оскільки залежать лише від сприйняття самої людини. У прагненні найбільш повно віддатися настроям, щоб зазнавати насолоди знову і знову, людина неминує відчужується від власної особистості, зраджує своє справжнє «Я». Про вищі поверхи цього «будинку», тобто про духовне, про «вічні теми» воліє помріяти, поміркувати, але залишитися жити у своєму тлінному вимірі. Саме страх втрати затишного, обжитого, вже відомого, свого маленького світу, зі своїми радощами та прикрасами відвертає від можливості переосмислити життя з інших позицій, з її духовних основ і піднятися хоч на «поверх» вище.

Але на певному етапі приходять усвідомлення того, що чашу безмежних життєвих бажань неможливо спорожнити до дна, і хитка задоволеність життям руйнується від невизначеності повсякденних обставин. Тоді приходять розуміння, що такий спосіб життя – обман, який дає лише видимість повноти і багатства, що це всього лише існування можливого, яке неминує веде у глибоку порожнечу. Стає ясним тільки одне – те що мало сенс: ті думки, бажання, очікування і прагнення, гордість за себе і свої досягнення, своя слава – все стає абсолютно непридатним, всьому йому слід померти,

всьому йому слід бути відрізанам, спаленим, залишеним. Це неможливо, але у той же час це необхідно. Такий стан духовних переживань С. К'єркегор називав відчаєм або «хворобою до смерті».

С. К'єркегор виділяє три типи самоідентифікації індивіда з відчаєм. Перехід між ними не відбувається безпосередньо або за допомогою переконливої аргументації, а відбувається лише за допомогою екзистенційного стрибка, тобто рішучого екзистенційного вибору з усією інтенсивністю внутрішніх сил його душі. Для кожної людини це відбувається строго індивідуально тобто життєвий шлях кожної людини унікальний і неповторний. Найчастіше своєрідним трампліном для такого стрибка є якась трагедія, або втрата чи зрада, або хвороба (своя або близьких), у будь-якому випадку – трагедія змушує людину переглянути свої життєві пріоритети. Пізніше екзистенціалісти назвуть це «межовою ситуацією». Трагедія приводить людину до відчаю («хвороби до смерті»), який є поштовхом до досягнення принципово іншої міри власного екзистенційного самоздійснення, коли необхідно зважитися на свідомий і відповідальний життєвий вибір, тобто вибрати те, що дається відчаєм – пізнання самого себе як людини «... не у сенсі тимчасового, випадкового індивідуума, яким ти є у своїй природній безпосередності, але у своєму вічному, незмінному значенні людини» [2, с. 263].

Оцінюючи філософське досягнення С. К'єркегора, Лев Шестов зазначив, що при спробі виділити квінтесенцію екзистенційного світогляду автора, провідною є думка про те, що «найбільшим нещастям для людини є безумовна довіра до розуму і розумному мисленню, початком філософії не є здивування, як вважали древні, а відчай» [9, с. 429]. Саме він руйнує основи комфортної і досконалої класичної умоглядної філософії і демонструє, що екзистенція виникає тоді, коли розум говорить про безвихідь.

Отже, перший тип – це відчай, який не усвідомлюється Я. Він відповідає підвалу і нижнім поверхам метафоричної будівлі, про яку згадувалося вище.

Другий тип – це відчай, який усвідомлюється Я, при цьому Я, втрачаючи надію, не бажає бути собою, тобто бажає бути кимось іншим. Це – відчай–слабкість, оскільки від свого Я все одно не дітисся, і залишається або жити з відчаєм і мучитися, або навчитися обманювати себе, що ти зовсім не бажаєш змін (і зазвичай з віком це вдається). «Відчай–слабкість», виникає тоді, коли Я не бажає бути самим собою, прагне позбутися свого Я. У процесі рефлексії людина помічає своє внутрішнє відмінність з зовнішнім світом. І важливий момент у цьому процесі – не відступити у перелякі, бо «як не досконале жодне людське тіло, так і не досконале ніяке Я» [3, с. 288]. Подолавши цю трудність, переборовши себе, людина знаходить своє справжнє Я. У іншому випадку він проявить слабкість, злякавшись, побажавши залишитися колишнім, «він робить поступки і буде їх робити, віддаляючись від свого Я, так і від усякого зовнішнього і смутного відчуття, що його Я має бути щось від вічності» [3, с. 288].

І нарешті, третій тип – відчай, усвідомленого Я, при якому бажають залишатися собою, тобто відчай–виклик. Більш високий ступінь духовного розвитку індивіда – самоідентифікація на рівні «відчай–виклик», це таке Я, яке «бажає розпоряджатися собою, або ж, виступаючи власним творцем прагне створити зі свого Я

те Я, яким воно бажало б стати» [3, с. 299]. При цьому С. К'єркегор розрізняє різні ступені інтенсивності процесу самоідентифікації – активне Я і пасивне Я. Активне Я, щоб бути собою, занурюється у свою протилежність, поки не кінчає тим, що долає свою ідентичність, стає чимось іншим. Динамічність процесу набуття отримує форму перманентного становлення і заперечення ідентичності Я. Згідно цій діалектиці кожна мить є бунт, який є законним. Активне Я – це «король без королівства», людина у відчаю, яка тільки й робить, що «будує замки у Іспанії, воює з вітряками» [3, с. 300]. Роблячи зусилля, щоб бути собою, це Я все більше і більше проявляється як гіпотетичне Я, і коли він думає завершити свою споруду, все це може по свавільно канути у ніщо» [3, с. 300]. Пасивне Я, бажаючи бути собою, наштовхується на деяку складність, але не намагається позбутися, забути про це. Навпаки, це Я воліє страждати, нести свого хреста, «прирікаючи себе на всі муки пекла, краще бути собою, ніж покликати на допомогу» [3, с. 301].

Самоідентифікація Я розглядалася С. К'єркегором під кутом зору самопізнання людського Я такого, мірою якого є людина. Людина не може знайти себе у чуттєвому світі, вона губиться у вирі різних занять і обов'язків, втрачаючи свою індивідуальність. Що може звільнити людське існування від всіх ілюзій і спрямувати пошуки свого Я, свого призначення по потрібному шляху? Існує тільки одна сприятлива сила, яка здатна допомогти людині у пошуках – це любов до Бога, віра у Бога. Знайти своє «Я», «залишитися собою» – це, значить, відректися від мирських справ і у тривозі, у страхі і трепеті чекати голосу Господнього. Це означає відкинути рабство речей, щоб знайти внутрішню свободу, яка здатна подолати всі перешкоди, що з'являються на шляху до поставленої мети. Головним помічником, дороговказною зіркою на такому нелегкому шляху повинна стати віра: «вірити – це означає: будучи собою і бажаючи бути собою, зануритися у Бога через власну ясну прозорість» [3, с. 309]. Звільнення від ілюзій привабливості мирських справ, усвідомлення, що суб'єктивність – помилка, а Бог – загальна моральна цінність відкриє людині диво абсурдної віри у Бога, завдяки якій він переступає сферу нескінченності.

Французький філософ Жан-Поль Сартр є представником атеїстичного напрямку екзистенціалізму. У Ж.-П. Сартра самоідентифікація носить активний характер. Він стверджував, що «існування людини передує її сутності» [6, с. 323] тобто людина сама вибирає свою сутність, він стає тим, ким він сам себе робить. У людини немає «сутнісної» природи і що він не був створений для якоїсь конкретної мети – Богом, еволюцією або чимось ще, він просто виявляє, що існує незалежно від свого вибору, і повинен створити свою власну «сутність», своє «Я». Людина не є чимось раз і назавжди даним, завершеним. Це щось незакінчене, це можливість, задум, проєкт. Людина прямує до майбутнього, він проєктує своє життя, сам наповнює його змістом або робить безглуздою. «Людина – це насамперед проєкт, що переживається суб'єктивно, а не мох, не цвіль і не кольорова капуста... людина стане такою, яким є її проєкт буття» [6, с. 323].

Герої творів Ж.-П. Сартра перебувають у постійному пошуку правильного вибору, спираючись на самих себе. У їхньому житті відбуваються несподівані зміни, які викликані раптовим «осяянням» самого різного змісту. Так, Орест з п'єси «Мухи» несподівано для себе приходить до

висновку, що ніхто не зможе заборонити йому зробити те, що він вирішив зробити, ніхто не може бути порадиником для нього у вирішенні тієї чи іншої проблеми. Він сам вибирає, що добре, а що погано. Можливість вибору одночасно накладає важкий тягар відповідальності за який здійснюється вибір. Але людина, на думку Ж.-П. Сартра, несе відповідальність не тільки за свої дії і вчинки, але й за свої емоції. Вони – способи, згідно яким ми вирішуємо реагувати на світ. У рівній мірі людина несе відповідальність і за більш стійкі риси свого характеру. Вона не може просто казати: «Я боязкий», наче це якась незмінна фізіологічна даність: «Я темношкірий», оскільки боязкість є спосіб поведінки у компанії, і людина може вирішити вести себе інакше. І навіть фрази «Я потворний» або «Я дурний» не висловлюють вже наявний факт, а передбачають реакції людей на мене у майбутньому, що може бути перевірено лише реальним досвідом [7].

Торкаючись складних проблем самопізнання, як одного із складових елементів процесу самоідентифікації, Ж.-П. Сартр висловлює парадоксальну фразу «людське буття має бути тим, що воно не є, і не бути тим, що воно є» [5]. Сенса якої, на думку Л. Стевенсона, полягає у тому, що «людське буття не є з необхідністю те, що воно є, і має бути, здатне бути тим, що воно не є» [7]. Суть у тому, що ми завжди маємо можливість спробувати стати іншими, ніж зараз. Ми постійно вибираємо своє «Я» шляхом заперечення того, чим ми є, чим ми були, і за допомогою вибору себе, як чогось ще. Самоідентифікація – динамічний процес, що має яскраво виражене темпоральне вимірювання різних компонентів становлення і розвитку особистості, постійно порівнювати свій попередній, поточний і можливий, бажаний і уявний соціальний статус. Отже, щоб стати самим собою людина має ототожнюватися з якимись якими-сь особистості, які перебувають поки що не у ньому самому, тобто самоідентифікуватися з кимось або чимось не у ньому самому. Отже, у процесі самоідентифікації ми не тільки визначаємо особисті властивості, якими ми володіємо (актуальне «Я»), але і якості які могли б у нас бути за певних обставин (потенційне «Я»). Постійна рефлексія вимагає від людини стати людиною, точніше ставати, тому що вона може тільки «ставати», безперервним зусиллям волі і розуму, здійснюючи вільний вибір. «Людина – це свобода», – каже Ж.-П. Сартр [6, с. 327]. Людина вільна у своєму виборі і у цьому весь трагізм ситуації. Ніхто йому не зможе допомогти, крім нього самого. Навіть якщо вона і отримає допомогу у вигляді когось-то знаку згори, то «сама розшифрує ці знаки» [6, с. 328]. У цьому його занедбаність. Свобода перетворюється у болісну необхідність, від неї нікуди не піти. Людина, за формулою Ж.-П. Сартра, «засуджена бути вільною». Ти вільна, щоб робити себе самою собою. Ти вибираєш свою долю, проєктуєш себе, тим самим «людина постійно перебуває поза себе... втрачає себе назовні» [6, с. 343].

Мемінучість вільного вибору – фундаментальна послілка екзистенціалізму. Будь-яка спроба уникнути його включає те, що Ж.-П. Сартр називає «хибною вірою» або «поганою вірою» (іноді перекладається як «самообман»). «Хибна віра» або самообман має безліч форм. Одне з проявів характерно для людини, яка живе роллю або стилем життя, є просто стереотипом або кліше. Пригнічена відповідальністю за своє життя особистість прагне знайти притулок і штучний комфорт у прийнятті готової ролі, яка

дає їй сенс і якій, будь вільна, вона, сама не повинна була б сприяти. «Розглянемо ось цього офіціанта кафе, – пише філософ. – Він грає у буття офіціанта у кафе. ...Офіціант грає у свою професію, щоб реалізувати її» [5].

Для Ж.–П. Сартра діяти або жити у «хибній вірі» означає відвернутися від свободи і від створення сенсу для себе. Однак сам по собі вибір «хибної віри» є акт волі, як і будь-який інший вибір. Умови існування людини такі, що ми не можемо уникнути такого вибору. Вибір індивідуальний. Ж.–П. Сартр переконує нас уникати «хибної віри» і вести автентичне життя, що означає вільне становлення, заперечення будь якої дійсності, спонтанний вихід за власні межі, повноту відповідальності за свої дії. Автентичність полягає у отрефлексованому виборі, свідомому перетворенні власної волі цінність, тоді як другі способи залишаються на дорефлексивному рівні.

Висловлюючи свою солідарність з Л. Стевенсоном про багатослівність та багатьох незрозумілостях, можна констатувати, що сартрівський аналіз свободи і автентичності має важливе значення. Ймовірно Ж.–П. Сартр хотів надати поняттю вибору набагато ширше значення, ніж зазвичай, щоб зробити нас відповідальними не тільки за наші дії, але і за наші емоції і навіть характери. Його філософія це безпосередньо практичний і інтимний заклик всім нам бути більш свідомими і вживати нашу свободу для того, щоб змінюватися. [7]

Висновки. Не дивлячись на різні шляхи (релігійний та атеїстичний) екзистенціалізм стверджує, що кожна мить свого існування «Я» людини знаходиться у становленні, тобто воно щось, те що повинно стати. Людина знаходиться у постійному русі, вона – творець, вона творець самої себе. Головне, до чого вона повинна прагнути, це щирість перед самою собою, постійно озираючись на пройдений шлях, завжди готова переглянути свої погляди і дії, щоб зберегти вірність самій собі.

Релігійний екзистенціалізм стверджує, що стати самим собою можливо лише у відношенні до Бога. Так, С. К'єркегор, визначаючи людське життя як відчай, вважає, що вибір власного «Я» означає вибір самого себе у вічному значенні, і тільки зв'язок з Богом надає людській екзистенції сенс.

Представник атеїстичного екзистенціалізму Ж.–П. Сартр схвалює «автентичність». Він би хотів, щоб кожен з нас робив свій індивідуальний вибір з повним розумінням того, що ніщо і ніхто не визначить його за нас. Ми повинні визнати свою відповідальність за все, що відбувається з нами, – не тільки за наші дії, але і за погляди, емоції, схильності і характери, а також бути більш свідомими і вживати нашу свободу для того, щоб змінюватися.

Звичайно ж, екзистенціальна філософія – це не панацея, яка володіє об'єктивним знанням того, що є людина, швидше, вона має характер зверненого до людини заклик: «Стань самим собою!», «Збудься!». І тут неможливий ніякий остаточний результат, екзистенціальна філософія, як і людське існування, відкриті і не завершені [10]. Як стверджував К. Ясперс: «Філософствувати – означає, бути у дорозі». І подорож по лабіринтах самоидентичностей обіцяє бути довгою.

Список використаних джерел

1. Больнов О. Ф. Новая открытость. Проблема преодоления экзистенциализма. Введение [Электронный ресурс] // *Философская мысль*. – 2001. – №2. – С.137–145. – Режим доступа: <http://mreadz.com/new/index.php?id=282911&pages=1> (Дата доступа 15.06.2015 г.)

2. Киркегор С. Гармоническое развитие в человеческой личности эстетических и этических начал [Текст] // Киркегор С. *Наслаждение и долг*. – Киев: AirLand, 1994. – С.225–419.

3. К'єркегор С. Болезнь к смерти. Изложение христианской психологии ради наставления и пробуждения [Текст] // К'єркегор С. *Страх и трепет*. – М.: Республика, 1993. – С.249–350.

4. Онишук О. В. Концепція людської екзистенції Сьорена К'єркегора: автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.05 [Текст] / О. В. Онишук; Львів. нац. ун-т імені І. Франка. – Л., 2008. – 20 с. – укр.

5. Сартр Ж.–П. Бытие и ничто: Опыт феноменологической онтологии [Электронный ресурс]. – М.: Республика, 2002. – 640 с. – Режим доступа: <http://www.psylib.org.ua/books/sartr03/index.htm> (Дата доступа 19.02.15 г.)

6. Сартр Ж.–П. Экзистенциализм – это гуманизм [Текст] // *Сумерки богов / Сост. и общ. ред. А. А. Яковлева: Перевод*. – М.: Политиздат, 1989. – С.319–344.

7. Стевенсон Л. Десять теорий о природе человека [Электронный ресурс]. – М.: Слово, 2004. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/stevl01/index.htm> (Дата доступа 11.06.15 г.)

8. Шевченко С. Л. Автентичність екзистенції в «негативному» та «позитивному» екзистенціалізмі: автореф. дис...канд. філософ. наук: 09.00.05 [Текст] / С. Л. Шевченко; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України. – К., 2009. – 18 с. – укр.

9. Шестов Л. Киркегард – религиозный философ [Текст] // Киркегор С. *Наслаждение и долг*. – Киев: AirLand, 1994. – С.423–451.

10. Экзистенциальная модель бытия человека в мире [Электронный ресурс] // *Философия в современном мире*. Зеленков А. И., Кисель Н. К., Медведева И. А., Янчук Е. И. – Издательский центр БГУ, 2007. – 215 с. – Режим доступа: <http://zinki.ru/> (Дата доступа 19.02.15 г.)

References

1. Bolnov O. F. Novaya ukryitost. Problema preodoleniya ekzistsentsializma. Vvedenie [Elektronnyy resurs] // *Filosofskaya mysl*. – 2001. – №2. – С.137–145. – Rezhim dostupa: <http://mreadz.com/new/index.php?id=282911&pages=1> (Дата доступа 15.06.2015 г.)

2. Kirkegor S. Garmonicheskoe razvitie v chelovecheskoy lichnosti esteticheskikh i eticheskikh nachal [Tekst] // Kirkegor S. *Naslazhdenie i dolg*. – Kiev: AirLand, 1994. – С.225–419.

3. Kerkegor S. Bolezn k smerti. Izlozhenie hristianskoy psihologii radi nastavlenniya i probuzhdeniya [Tekst] // Kerkegor S. *Strah i trepet*. – М.: Respublika, 1993. – С.249–350.

4. Onischuk O. V. Kontseptsiya lyudskoyi ekzistsentsiyi Sorena K'єrkegora: avtoref. dis...kand. fillosof. nauk: 09.00.05 [Tekst] / O. V. Onischuk; Lviv. nats. un-t imeni I. Franka. – L., 2008. – 20 s. – ukr.

5. Sartr Zh.–P. Byitie i nichto: Opyit fenomenologicheskoy ontologii [Elektronnyy resurs]. – М.: Respublika, 2002. – 640 s. – Rezhim dostupa: <http://www.psylib.org.ua/books/sartr03/index.htm> (Дата доступа 19.02.15 г.)

6. Sartr Zh.–P. Ekzistsentsializm – eto gumanizm [Tekst] // *Sumerki bogov / Sost. i obsch. red. A. A. Yakovleva: Perevod*. – М.: Politizdat, 1989. – С.319–344.

7. Stevenson L. Desyat teoryi o prirode cheloveka [Elektronnyy resurs]. – М.: Clovo, 2004. – Rezhim dostupa: <http://psylib.org.ua/books/stevl01/index.htm> (Дата доступа 11.06.15 г.)

8. Shevchenko S. L. Avtenticnist ekzistsentsiyi v «negativnomu» ta «pozitivnomu» ekzistsentsializmi: avtoref. dis...kand. fillosof. nauk: 09.00.05 [Tekst] / S. L. Shevchenko; In-t fillosofiyi im. G.S. Skovorodi NAN Ukrayini. – K., 2009. – 18 s. – ukr.

9. Shestov L. Kirkegard – religioznyy filosof [Tekst] // Kirkegor S. *Naslazhdenie i dolg*. – Киев: AirLand, 1994. – С.423–451.

10. Ekzistsentsialnaya model byitiya cheloveka v mire [Elektronnyy resurs] // *Filosofiya v sovremennom mire*. Zelenkov A. I., Kisel N. K., Medvedeva I. A., Yanchuk E. I. – Izdatelskiy tsentr BGU, 2007. – 215 s. – Rezhim dostupa: <http://zinki.ru/> (Дата доступа 19.02.15 г.)

Stoiano O. O., PhD, Associate Professor the Sociology, Philosophy and Law department of Odessa National Academy of Food Technologies (Ukraine, Odessa), ox26@km.ru

The existential dimension of self-identification

Self-identification is the formation of man's understanding of himself as self-identical, holistic and unique personality included to the system of social relations and culture. In the process of self-identification, a man answers to the question «who am I?». One of the issues which concerns existential philosophy is the meaning of human life, his «I», therefore, the aim of the article is an historical-philosophical

analysis of the self-identification phenomenon in the context of the works of prominent religious (S. Kierkegaard) and atheistic (Jean-Paul Sartre) existential philosophy representatives.

Despite of different ways (religious and atheist) the existentialism asserts that «I» of a man is in the making in every moment of its existence, i.e., it is something that must become. Man is in a constant motion, he is the creator and he is the creator of himself. The main thing to which he should aspire is the sincerity with himself, constantly looking at the past, always ready to revise his views and action to save adherence to himself.

Keywords: self-identification, Self, existentialism, existence, J.-P. Sartre, S. Kierkegaard.

Стояно О. А., кандидат философских наук, доцент кафедры социологии, философии и права, Одесская национальная академия пищевых технологий (Украина, Одесса), ox26@km.ru

Экзистенциальное измерение самоидентификации личности

Самоидентификация – это формирование представления человека о самом себе как о самостоятельной, целостной и уникальной личности включенной в систему социальных отношений и культуры. В процессе самоидентификации человек отвечает для себя на вопрос «кто Я?». Один из вопросов, волнующих экзистенциальную философию – смысл человеческой жизни, его «Я», поэтому целью статьи является историко-философский анализ феномена самоидентификации личности в свете работ ярких представителей религиозной (С. Кьеркегор) и атеистической (Жан-Поль Сартр) экзистенциальной философии.

Не смотря на различные пути (религиозный и атеистический) экзистенциализм утверждает, что в каждое мгновение своего существования «Я» человека находится в становлении, т.е. оно нечто, должностное существование. Человек находится в постоянном движении, он созидатель, он творец самого себя. Главное, к чему он должен стремиться, это искренность перед самим собой, постоянно оглядываясь на пройденный путь, всегда готовый пересмотреть свои взгляды и действия, чтобы сохранить верность самому себе.

Ключевые слова: самоидентификация, «Я», экзистенциализм, экзистенция, Ж.-П. Сартр, С. Кьеркегор.

* * *

УДК 304.44

Смельяненко Е. О.,
кандидат философских наук, докторант,
Национальный институт стратегических исследований
(Украина, Київ), shalimova_eo@mail.ru

ПРОБЛЕМА МЕНШИН У ВИЗНАЧЕННІ МАРГІНАЛЬНИХ ГРУП: БІДНІСТЬ ТА БЕЗЧЕСНІСТЬ ЯК ФАКТОРИ СТИГМАТИЗАЦІЇ ТА НАКЛАДАННЯ ТАБУ

Систематизуються критерії для виділення маргінальних груп у суспільстві в межах його історичного розвитку та на сьогодні, а також співвідносяться між собою явища меншості і маргінальності, маргінальності і бідності, маргінальності і професійної безчесності. Реалії сучасності роблять необхідним звернення до проблеми маргінальної культури в світлі вивчення ментальних установок та опису окремих маргінальних груп за критеріями їх стигматизації та накладання табу. При вивченні маргінальної культури з давніх часів і по сьогодні аналізуються заборони, що накладає суспільство задля власного нормального функціонування.

Ключові слова: маргінальність, меншини, бідність, стигматизація, табу.

В умовах процесів соціокультурної трансформації сучасного суспільства, що постійно посилюються, все більшої важливості і впливу на соціальну життєдіяльність в різних сферах набуває наростаюча суспільна маргіналізація. Тож. Останнім часом дослідження процесів маргіналізації все більш актуалізуються. Дослідження маргінальності як соціокультурного феномену неможливе без його аналізу за допомогою класифікації та виділення груп. При цьому в аналізі важливим є простежувати спадковість в розрізі еволюції конкретних історичних епох.

До сьогодні визначення змісту поняття маргінальність стикається зі значною кількістю ускладнень. Причинами цих ускладнень в першу чергу є: наявність кількох дисциплінарних підходів; відмінність змісту визначення в залежності від того чи іншого типу маргінальності;

нечіткість поняття, що робить складним вимір самого явища, його аналіз в соціальних процесах тощо. В той же час розповсюджене і часто довільне використання поняття маргінальності як терміну постійно вимагає уточнення його змісту, систематизації підходів та аспектів його застосування.

Сучасний стан та бачення культури змінюється в сторону її множинності, темпоральності, зростаючої ускладненості. Культура знаходиться в постійному розвитку і, змінюючись, переходить у статус маргінальної. Реалії сучасності – криза культури, глобалізація та інтеграція світу, перехід культури в масову – роблять необхідним звернення до проблеми маргінальної культури в світлі вивчення ментальних установок та опису окремих маргінальних груп за критеріями їх стигматизації та табуізації.

Тож, метою даної статті є систематизувати критерії для виділення маргінальних груп у суспільстві в межах його історичного розвитку та на сьогодні, а також співвіднести між собою явища меншості і маргінальності, маргінальності і бідності, маргінальності і професійної безчесності.

Проблема формування та розвитку маргінальності з зору історії соціокультурних трансформацій привернула увагу достатньої кількості науковців, наприклад Ф. Броделя, М. Блока, Ж. ле Гоффа, Н. Еліас, Ж. Дюбі, К. Гінзбурга, що звертались до аналізу даного феномена в контексті формування нових типів культури в європейській цивілізації. Також до питання історичних репрезентацій маргінальності звертались М. Бахтін та А. Гуревич, який в своїх роботах виділяв сміхове начало культури та демонстрував світо споглядальну важливість народно-сміхової культури. Також, варто звернути увагу на науковий доробок А. Гуревич. Соціологічний та подальший міждисциплінарний підходи до історичного поступу феномену маргінального представлені у роботах Р. Парка, Е. Стоунквіста, І. Гофмана, Ч. Кулі, Т. Парсонса, Г. Беккера та інших. Серед російських дослідників варто звернути увагу на роботи таких авторів як М. Абрамова, Е. Балабанова, С. Баньковська, М. Бурлуцька, С. Гурін, А. Гусев, А. Істілеева, І. Лапова, Н. Харламов. Вітчизняні дослідники також зробили великий внесок у створення методологічного підґрунтя для осмислення маргінальності як фундаментальної проблеми: Є. Стариков, Є. Рашковський, Б. Шапталов, В. Муляр, А. Атоян, З. Голенкова, О. Ігітханян, В. Шапінський, І. Казарінова, М. Степико, Є. Головаха та інші.

Аналіз ментальних настанов сучасного суспільства передбачає розгляд історії маргінальної культури у межах міждисциплінарного підходу. культура є історичною, а наступність та спадковість – найбільш ґрунтовна основа самого історичного існування культури.

Таким чином, для аналізу та виділення маргінальних груп у суспільстві історично та сьогодні варто звернутись на підхід, що пропонує розглядати маргінальність в області соціальної структури як суспільну позицію, що характеризується високою соціальною дистанцією щодо домінуючої культури «основного суспільства». Ця позиція зазвичай знаходиться на найнижчій сходинці ієрархічної структури (в цьому сенсі «на краю») суспільства, а соціальна категорія людей, які перебувають у маргінальному становищі, тут позначається як узбічна